

11. TÜRKİYE LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALAR KONGRESİ

MARDİN

Bildiriler Kitabı - IV

(Hukuk, İktisat, Sanat ve Sosyoloji)

ilem
ilmi etüdler derneği

**KADİM
AKADEMİ**

at iletişim mimarlık ve
al politikalar tarih eğiti
me psikoloji siyaset bilim
sı ilişkiler edebiyat felsefe
e şehircilik sanat sosyal
itim hukuk ilahiyat işle
mi sosyoloji uluslararası
sefe iktisat iletişim mima
al politikalar tarih eğiti
me psikoloji siyaset bilim
sı ilişkiler edebiyat felsefe
e şehircilik sanat sosyal
itim hukuk ilahiyat işle
mi sosyoloji uluslararası
sefe iktisat iletişim mima
al politikalar tarih eğiti
me psikoloji siyaset bilim
sı ilişkiler edebiyat felsefe
e şehircilik sanat sosyal
itim hukuk ilahiyat işle

11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi

Bildiriler Kitabı - IV

(Hukuk - İktisat - Sanat - Sosyoloji)

İstanbul, 2023

ilem
ilmi etüdler derneği

İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM)

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah., Türbe Kapısı Sok., No:13, 34672 Üsküdar, İstanbul/Türkiye
Telefon: +90 (216) 310 43 18 • Fax: +90 (216) 310 43 18 • E-Posta: bilgi@ilem.org.tr

Editörler

Talha Erdoğan
Şeyda Karabatak

Tashih

Esad Mücahit Eskimez
Betül Sezgin
Rabia Kevser Mumcuoğlu
Zeynep Düzen

Tasarım ve Uygulama

Abdullah Fuad Kılınçlı
Beyza Nur Onurcan

ISBN: 978-605-7824-28-8 (Tk) - 978-605-7824-32-5 (4.c)

Düzenleyen Kurumlar

İlmi Etüdlere Derneği | Mardin Artuklu Üniversitesi | Mardin Büyükşehir Belediyesi

Destekleyen Kurumlar

Kadim Akademi | TÜBİTAK

Onur Kurulu

Abdulkadir Macit, Doç. Dr., İlmi Etüdlere Derneği (İLEM) Yönetim Kurulu Başkanı
Mahmut Demirtaş, Mardin Büyükşehir Belediyesi Başkanı
İbrahim Özcoşar, Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü

Düzenleme Kurulu*

Abdulkadir Macit, Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi (Başkan) | Talha Erdoğan, Ar. Gör., Sakarya Üniversitesi | Kamuran Gökdağ, Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi (Eşbaşkan) | Ahmet Koroğlu, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi | İbrahim Halil Üçer, Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Latif Karagöz, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi | Yunus Çolak, Ar. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi | Yusuf Temizcan, İlmi Etüdlere Derneği (İLEM) | Binazir Haşımzade, İlmi Etüdlere Derneği (İLEM)

Sekreteryaya

Binazir Haşımzade, İlmi Etüdlere Derneği

*İsme göre alfabetik sırada

Bir Eğitim Kampüsü: Mardin Kasımiye Medresesi

Fehime Acat Akgül*

Öz: Mardin Kasımiye Medresesi, Mardin'in güney batısında Bab-ı Zeytun olarak bilinen bölgenin dışında oldukça eğimli bir arazi üzerinde yer alır. Yapı, Osmanlı vakıf kayıtlarında Kasım Paşa Medresesi olarak geçmektedir. Kasım Paşa Medresesi, "zaviye ve mescid" veya "medrese ve zaviye" olarak Osmanlı dönemi vakıf kayıtlarına geçmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bir ucu Akdeniz'de başlayıp diğer ucu Basra körfezine uzanan "berekatli hilal"ın tam tepe noktasını oluşturan Mardin, Güneydoğu Anadolu bölgesinin ve Orta Çağ'ın en önemli kentlerinden biridir. Hareketli kültür ortamının ürünü olan kent, tarih boyunca önemini korumuş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mardin şehir dokusu ve fiziki yapısının bölgede hüküm süren Artuklular devrinde gelişip şekillendiği ve mimari bir gelenek olarak devam ettiği görülmektedir. Artuklular'dan sonra kentte ve bölgede hâkim olan Akkoyunlu ve Osmanlı Devletleri, Artukluların kent mimarisinin şekillenmesinde önemseddiği geleneği sürdürmüşlerdir.

Çalışmamızda Kasımiye Medresesi'ni plan, mimari ve malzeme/teknik özellikleri açısından irdeleyeceğiz. Günümüzde oldukça sağlam ulaşım yapının Artuklu devrinde inşa edilen medrese mimarisi ile benzer özellikler sergilemesi nedeniyle Artuklu devri son dönemlerinde inşa edildiği ve Akkoyunlular tarafından tamamlandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Mardin, Medrese, Akkoyunlu, Artuklu, Eğitim, Mimari.

Giriş

Medrese, Arapça'da "Derase" sözcüğünün kökünden türetilmiştir. Kelime olarak ders verilen yer anlamına gelmektedir. Din adamı ve hukuk adamı yetiştirmek amacıyla bir avlu etrafında derslikler ve birçok birimden meydana gelen eğitim binası olarak zikredilmektedir. Medreseler dini eğitimlerin okutulduğu okullar olmalarının yanı sıra talebelerin yatıp kalktıkları yerler olarak da bilinmektedir. Medreseler, Türklerin egemenlik kurdukları Suriye, İran, Mısır, Türkistan ve Anadolu topraklarında inşa edilen ve daha sonra geliştirilen, özellikle İslam hukuku ve din bilgilerinin öğretildiği genellikle sıbyan mektebi sonrası eğitim- öğretim veren kurumlardır. Medreseler, günümüzde orta ve yükseköğretimle aynı düzeyde eğitim veren İslam yapısı olarak tanımlanmaktadır. Medrese yapı kurgusu olarak en yalın haliyle derslikler ve derslikler etrafında gelişen öğrenci hücrelerinden meydana gelmektedir (Ödekan,

* Sanat Tarihi, Mardin Artuklu Üniversitesi. fehimeakgul@artuklu.edu.tr

1997, s. 1118; Bozkurt, 2003, s. 323; Sözen & Tanyeli, 2011, s. 201; Hasol, 2017, s. 313). Medrese kurumunun varlığı camilerdeki eğitim- öğretim etkinliklerini hemen sona erdirmemiş aksine medrese- cami bileşik yapı olarak bir külliye bünyesinde inşa edilmişlerdir. İki yapıda da eğitim- öğretim faaliyetleri paralel bir şekilde devam ettirilmiştir (Kuran, 1969, s. 1). İslam araştırmacısı Makdisi, İslam coğrafyasında medreselerin cami (mescid) yapısından ilham alarak geliştirdiği fikrini savunmaktadır (Makdisi, 2018, s. 32)

Medresenin asıl kurucuları ile ilgili İslam düşünürleri arasında farkı görüşler ileri sürülmüş- tür. İslam araştırmacıları genellikle Büyük Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ü medrese kurumunun kurucusu olarak görmektedir (Bektaşoğlu, 2008, s. 295; Bozkurt, 2003, s. 324). Nitekim İslam coğrafyasında özel vakıflar aracılığıyla kurulup devlet tarafından desteklenen medrese yapılarının Nizâmülmülk'ten önce görüldüğü bilinmektedir. Sözelimi; yayınladıkları eserler İslam tarihi ve mimarisi için önem arz eden bazı İslam bilginleri, Gazneli Sultan Mahmud devrinde (997-1030) Nişabur kentinde dört medresenin varlığından söz etmektedirler. Gazneli I. Mesud (1030-1040) tarafından da birçok medrese inşa edildiği zikredilmektedir. Bu çerçevede medrese kurumunun ilk örneklerinin Gazneliler (963- 1187) tarafından inşa edildiği, daha sonraki dönemlerde Büyük Selçuklu veziri Nizâmülmülk tarafından pek çok medrese inşa edildiği düşünülmektedir (Kuran, 1969, s. 5; Cezar, 1977, s. 299; Şaman Doğan, 2013 , s. 430). Medresenin kuruluşu her ne kadar IX. ve X. yüzyıllara tarihlendirilmiş olsa da ilk medrese kuruluşunun Nişabur kentinde XI. yüzyılda başladığı bilinmektedir. Bu çerçevede kendisinden sonra inşa edilecek medrese kurumlarının teşkilatlanması açısından öncülük eden medresenin, 1057 tarihinde Selçuklu veziri Nizâmülmülk tarafından kendi adına ithafen Nizamiye ismiyle medreseler inşa ettiği bilinmektedir (Sayılı, 2011, s. 34).

Eğitim, tarihi süreç boyunca insan gelişimi için önem arz eden bir eylemdir. Medeniyetlerin ve uygarlıkların şekillenmesinde eğitimin etkisini görmek mümkündür. Orta Çağ'ın önemli kentlerinden biri olan Mardin'de de eğitim ve eğitim kurumlarının varlığı dikkat çeker. Eğitim kurumu olan medreseler, aynı zamanda dönemin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan önemli yapılardır. Kentte hüküm süren Artuklu Devleti tarafından inşa edilen medreselerin büyük bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Çalışmamıza konu olan Mardin Kasımiye (Sultan Kasım) Medresesi de Artuklu Devleti tarafından inşasına başlanmış olup Akkoyunlu Devleti tarafından tamamlanan önemli bir geçiş yapısıdır.

Mardin Kasımiye Medresesi

Yapının Yeri ve Konumu

Kasımiye Medresesi, günümüz kadastral kayıtlarına göre Mardin ili Artuklu ilçesi Saraçoğlu Mahallesi, tapunun 17 pafta, 605 adada, alanı 2207 m² olan 2. parseli üzerinde yer almaktadır.¹ Şehrin güney batısında Bab-ı Zeytun olarak bilinen bölgenin dışında oldukça eğimli bir

1 Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kayıtları 2019.

arazi üzerinde inşa edilmiştir (Harita 1). Yapı, Osmanlı Vakıf kayıtlarında Kasım Paşa Medresesi olarak geçmektedir. Kasım Paşa Medresesi, “zaviye ve mescid” veya “medrese ve zaviye” olarak Osmanlı dönemi vakıf kayıtlarına geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na kadar faaliyet gösteren yapı, XVI. yüzyılda Mardin’de geliri en fazla olan ve vakıfları en zengin olan kuruluş durumundaydı (Altun, 1971, s. 99; Göyünç, 1991, s. 116). Yapı, kent merkezinden oldukça uzaktaki bir alanda konumlanmıştır. Yapının bu alanda inşa edilme nedeni düşünüldüğünde ilk olarak ihtiyacın burada olduğu akla gelmektedir.

Harita 1: Kasımiye Medresesi'nin Google Maps'te Görünümü

Kaynak: Google Maps

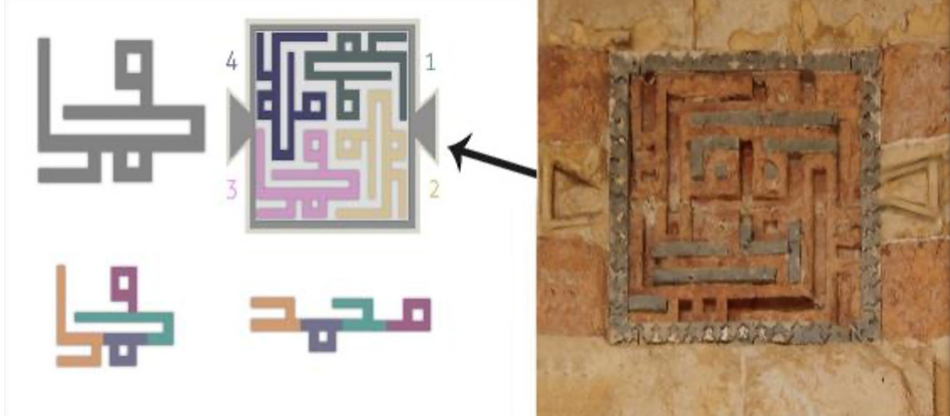
Yapının Tarihi

Kasımiye Medresesinin tarihini verebilecek hiçbir kitabe bulunmadığı için inşa tarihi bilinmemektedir. Nitekim Gabriel'in ileriye sürmüştüğü görüş doğrultusunda; yapımına Artuklu Beyliği egemenliğinin sonlarına doğru başlandığı, ama artan dış baskılar sonucunda yapının yarım kaldığı, daha sonra bölgeye hâkimiyet kuran Akkoyunlular tarafından tamamlandığı ileri sürülmektedir². Medrese, Akkoyunlular tarafından tamamlandığı için Akkoyunlu Cihangir'in oğlu Kasım'a (1487-1502) atfedilmiştir. Medresenin mimarı hakkında bir bilgi bulunmamasıyla birlikte, yapının Mardin Artuklular Devrinde inşa edilen Sultan İsa Medresesi ile arasındaki mimari benzerlikten ötürü aynı mimar tarafından inşa edildiği görüşü akla gelmektedir (Gabriel, 1940, s. 35; Sözen, 1970, s. 202; Altun, 1971, s. 99; Sözen, 1981, s. 119; Göyünç, 1991, s.117; Alper, 2005, s. 241).

2 Medresenin üzerinde herhangi bir kitabenin olmaması yapının tarihlendirilmesi ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı fikirler sunmalarına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, 2017, s. 148-150.

Kitabe

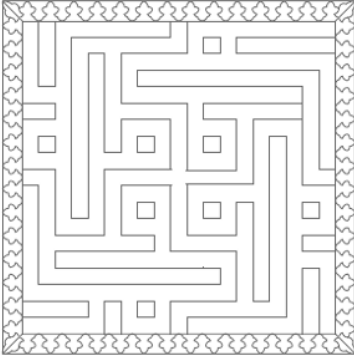
Medresede yapının inşa tarihini belirtecek herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Nitekim, selsebilli eyvanın güney yönüne bakan iç cephe duvarında kare şeklinde kakma tekniğinin uygulandığı kufi hatlı bir kitabe yer almaktadır. Söz konusu kitabenin dört eşit bölümünde “Muhammed” lafzı yer almaktadır (Fotoğraf 1) (Çizim 1). Renkli taşın alternatif bir şekilde kullanıldığı kitabede taşların yer yer düştüğü görülmektedir.

Fotoğraf 1: Kasımiye Medresesi Selsebilli Eyvandaki Kufi Hatlı Kitabe

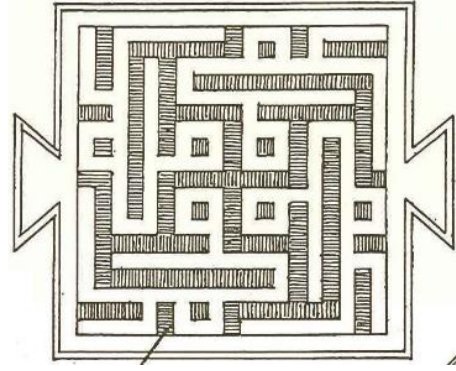
Kaynak: Zaghoul, 2019

Araştırmacıardan Albert Gabriel, bölgede yaptığı araştırmalarda Kasımiye Medresesi'ndeki bu kitabeden söz etmektedir. Gabriel, kitabedeki renkli taşların bazılarının düştüğünü belirterek kitabenin rölövesini çizmiştir (Çizim 2)

Çizim 1: Kasımiye Medresesi Selsebilli Eyvandaki Kufi Hatlı Kitabe

Kaynak: VGMA

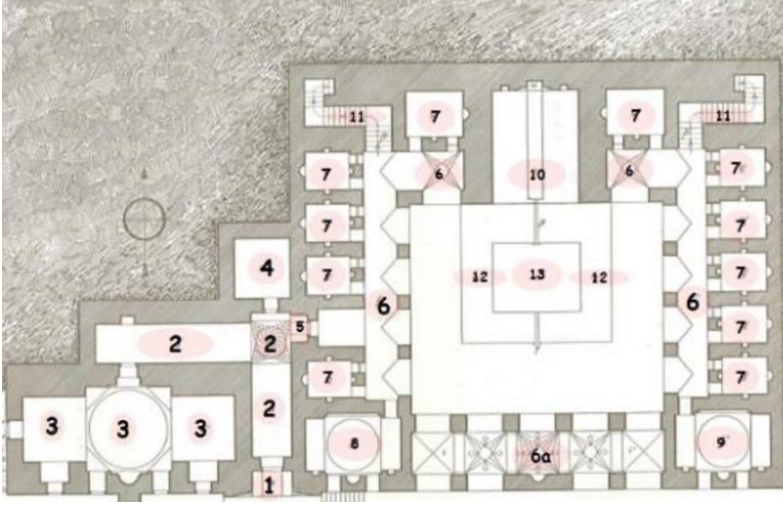

Çizim 2: Kasımiye Medresesi Selsebilli Eyvandaki Kufi Hatlı Kitabenin Rölövesi

Kaynak: Gabriel, 1940, s. 36

Yapının Planı

Mardin Kasımiye Medresesi, geniş programlı bir yapı olduğu için plan tanıtımında birimlere/mekanlara numara verilerek, saat yönünde (batı, kuzey, doğu ve güney) bir sıralama ile anlatılması amaçlanmıştır (Çizim 3).

Çizim 3: Kasımiye Medresesi, Alt Kat Planı Analizi

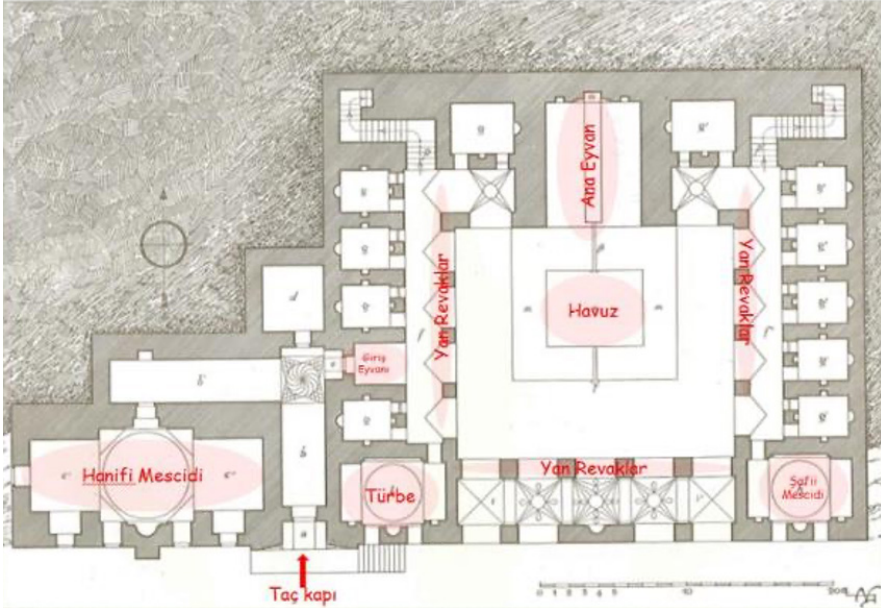
Kaynak: A. Gabriel, 1940

Alt Kat Planı

Doğu- batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen planlı medresenin batı cephesi kuzeyden- güneye doğru dik açı oluşturan ve genişleyen dört kademeli, yatay kurulumlu bir özellik sergilemektedir. Güney cephede eksenin batısında dikdörtgen bir payanda yer alır.

Yapı, açık avlulu, avlusu dört yönden revaklı, iki eyvanlı ve iki katlı plan şemasını yansıtmaktadır. Medresenin güney cephesinin batısında dokuz basamaklı merdivenle ulaşılan hafif dışa taşkın, içe profilli taç kapıdan L planlı/2 nolu ve sivri tonoz örtülü bir koridora girilmektedir. Koridorun kuzeydoğu köşesindeki kare birim iç yüzeyi bezemeli kubbe ile örtülmüştür. Bu koridorun açıldığı mekanlar medresenin batı bölümünü oluşturmaktadır. L planlı mekanın doğu duvarının kuzey köşesindeki kapı ile yapının batı eyvanı ve avlusuna, kuzey duvarın doğu köşesindeki kapı ile yaklaşık kare planlı 4 nolu mekana, güney duvarın batı köşesindeki kapı ile mescid/3 nolu (Hanefi) mekanlarına açılmaktadır. Kuzey güney yönünde yaklaşık kare planlı mekanın batı duvarı ekseninde bir niş vardır. L koridorun Hanefi mescidine açılan doğu batı yönündeki birimin batı duvarı ekseninde dikdörtgen planlı bir pencere yer almaktadır. Ayrıca kuzey duvarın batısında dikdörtgen bir niş vardır. Yapıda L planlı koridorun güney duvarının batısındaki kapıdan girilen mescit kısmına özel bir alan ayrılmıştır. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı mescidin üç bölümden oluşan orta bölümü kare planlı, büyük boyutlu ve geniş, doğu ve batısındaki birimler kare planlı ve küçük boyutludur. Birimlerden orta bölüm tromplarla geçilen kubbe, yanlardaki mekanlar ise sivri tonozla örtülmüştür. Mescidin güney duvarı ekseninde yarım daire nişli mihrap ile eksene simetrik ikişerden/dört, batı duvarı ekseninde bir pencere bulunmaktadır.

L planlı koridorun doğu duvarının kuzey köşesindeki kapıdan batı eyvan aracılığı ile doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı avluya girilmektedir. Avlunun yaklaşık ortasında dikdörtgen bir havuz yer alır. Avlu dört yönden doğu ve batıda üçer, güneyde dört kare, kuzey köşelerde L biçimli birer payelere atılan sivri kemerlerle biçimlenen, sivri tonozlarla örtülü revaklarla kuşatılmıştır. Avlunun doğu kanadında eksenden güneye kaymış bir eyvan ile eyvanın güneyinde bir, kuzeyinde üç dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü öğrenci odaları vardır. Sivri bir kemerle avluya açılan batı eyvan, dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülüdür. Öğrenci odalarının batı duvarları ekseninde yarım daire nişli ocak, kuzey ve güney duvarları yaklaşık ortasında birer dikdörtgen niş mevcuttur. Ayrıca odalar doğu duvarlarında eksene simetrik birer kapı ve pencere ile avluya açılmaktadır. Batıdaki öğrenci odalarının bitişiğinde, kuzeybatı köşede 90 derecelik açıyla dönerek kıvrılan üst kata çıkış merdiven sahanlığı ve merdivenler (11 nolu) yer almaktadır (Çizim 3).

Çizim 4: Kasımiye Medresesi, Alt Kat Plan

Kaynak: A. Gabriel, 1940, s. 34

Batı eyvanının güneyindeki güneybatı köşe mekanı 8 nolu türbe olarak değerlendirilmiştir. Doğu- batı yönünde dikdörtgen planlı türbenin orta bölümü kuzey-güney doğrultusunda atılan kemerlerle kareye dönüştürülerek içten tromplarla geçilen kubbe, doğu ve batısı ise sivri tonozla örtülmüştür. Türbenin ziyaret mekanının güney duvarı ekseninde yarım daire mihrap nişi, simetriğinde dışa açılan birer pencere ile kuzey duvarın doğu köşesinde avluya açılan bir kapı vardır (Çizim 4).

Avlunun kuzey kanadı ekseninde ana eyvan ile bitişiğinde simetrik kurgulanmış güneyinde/önünde yıldız tonoz (6 nolu) örtülü birer revağa açılan yaklaşık kare planlı ve sivri tonoz örtülü birer mekan (7 nolu) yer alır. Avluya hakim konumdaki sivri kemerle açılan ana eyvan, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı, sivri tonoz örtülüdür. Eyvanın kuzey duvarı ortasında havuzla su yolu bağlantısı olan dikdörtgen bir çeşme nişi/selsebil ile simetriğinde dikdörtgen birer niş görülür.

Ana eyvanın doğu ve batısına bitişik olan mekanlar simetrik kurgulanmıştır. Bu mekanların güney duvarları ekseninde dikdörtgen mihrap nişi, simetriğinde avluya açılan birer kapı ve pencere, doğu ve batı duvarları ortasında yarım daire ocak nişi vardır. Ayrıca kuzeybatı köşe mekanı ile aynı kurguda kuzeydoğu köşe mekanı da üst kata çıkışı sağlayan merdiven sahanlığı olarak düzenlenmiştir.

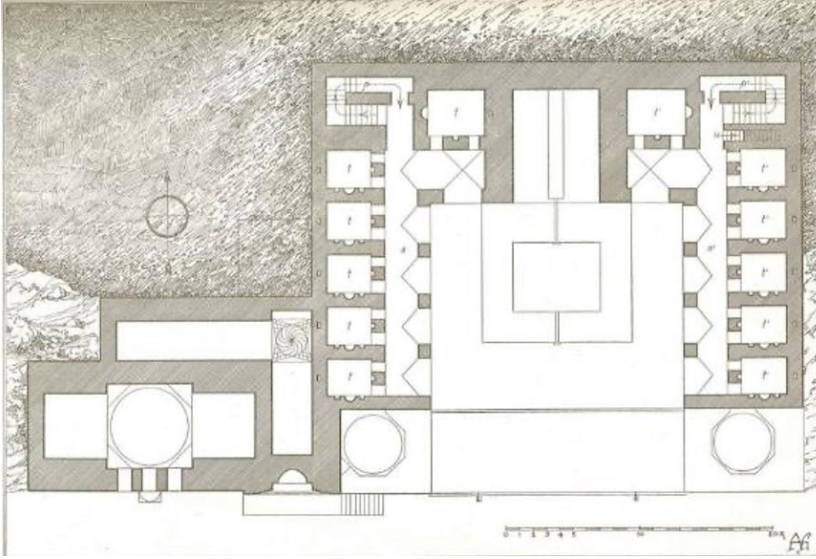
Avlunun doğu kanadında doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü beş öğrenci odası yer almaktadır. Öğrenci odalarının doğu duvarları ekseninde yarım daire nişli ocak, kuzey ve güney duvarların yaklaşık ortasında birer dikdörtgen niş bulunmaktadır. Bu odalar batı duvarları ekseninde birer kapı ve pencere ile avluya açılmaktadır.

Avlunun güney kanadında dört kare payeye atılan üç yönden sivri kemerlerle biçimlenen kare planlı, beş bölümlü revak birimi oluşturulmuştur. Revaklardan ortadaki üç birim aynalı yıldız, yanlardaki iki birim aynalı haç tonozla örtülerek vurgulanmıştır. Avludaki diğer revak birimlerinden farklı düzenlenen bu bölüm, yazlık mescit olarak tasarlanmıştır. Ortadaki revakın güney duvarı ortasında yarım daire nişli mihrap ile yanlardaki birimlerin güney duvarlarında eksene simetrik ikişer pencere yer alır.

Avlunun güneydoğu köşesindeki 9 nolu mekan, yapının içindeki mescit (Şafiiler mescidi) olarak karşımıza çıkmaktadır. Mescit plan özellikleri açısından medresenin güneybatısındaki türbe ile aynı kurguda planlanarak, farklı işlevleri ile vurgulanmıştır (Çizim 4).

Üst Kat Planı

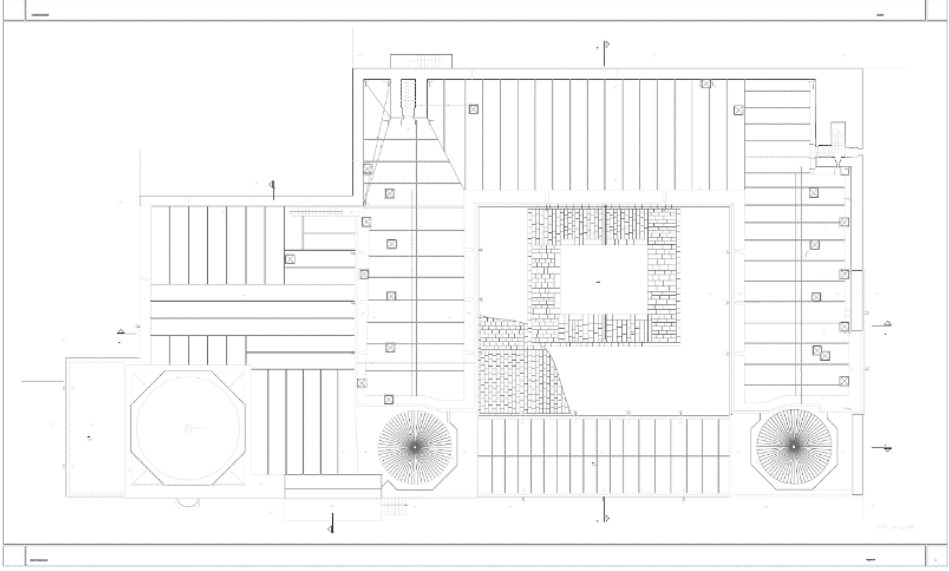
Kasımiye Medresesi üst katında avlunun kuzey kanadı eksenindeki ana eyvan ile güneybatı köşedeki türbe, güneydoğu köşedeki mescit ve güney revakların ortasındaki yazlık mescit iki kat boyunca yükselmektedir. Avlunun batı ve doğu kanadında dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü simetrik kurgulanmış öğrenci odaları, kuzey kanatta eyvanın bitişiğinde dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü birer mekan vardır. Doğu eyvan üst katta kapalı bir mekana dönüşmüştür. Üst kattaki öğrenci odaları alt kattaki birimler ile aynı özellikler yansıtır. Avlunun güney kanadında dört kare payeye atılan üç yönden sivri kemerlerle biçimlenen kare planlı, beş bölümlü revak biriminin üzeri üst katta düz dam şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Batıdaki öğrenci odalarının bitişiğinde, kuzeybatı köşede 90 derecelik açıyla dönerek kıvrılan üst kata çıkış merdiven sahanlığı ve merdivenler bulunmaktadır. Aynı şekilde doğudaki öğrenci odalarının bitişiğinde, kuzeydoğu köşede 90 derecelik açıyla dönerek kıvrılan üst kata çıkış merdiven sahanlığı ve merdivenler yer almaktadır (Çizim 5).

Çizim 5: Kasımiye Medresesi Üst Kat Planı

Kaynak: Gabriel, 1940, s. 35

Kasımiye Medresesi damı güneyden kuzeye doğru kademeli bir şekilde tasarlanmıştır. Yapının damına kuzeydoğu ve kuzeybatıda bulunan 90 derecelik açı ile çıkılan merdivenler ile geçiş sağlanmaktadır. Yapının dam kısmının kuzey, doğu ve batı bölümdeki örtü sistemi düz dam şeklinde tasarlanmıştır. Düz dam şeklinde olan örtü sisteminde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının güney cephe aksında konumlanan, mescid mekanlarını ve türbeyi örten kubbeler iki kat boyunca yükselmektedir (Çizim 6).

Çizim 6: Kasımiye Medresesi Damının Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Dış Tanıtım

Mardin Kasımiye Medresesi kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının cepheleri düzenleme açısından farklılık göstermektedir. Bu bölümde yapının ön/güney cephe ile doğu ve batı cepheleri tanıtılacaktır. Medresenin kuzey cephesi bulunduğu arazinin eğiminden dolayı algılanamadığı için tanıtımının yapılması mümkün değildir.

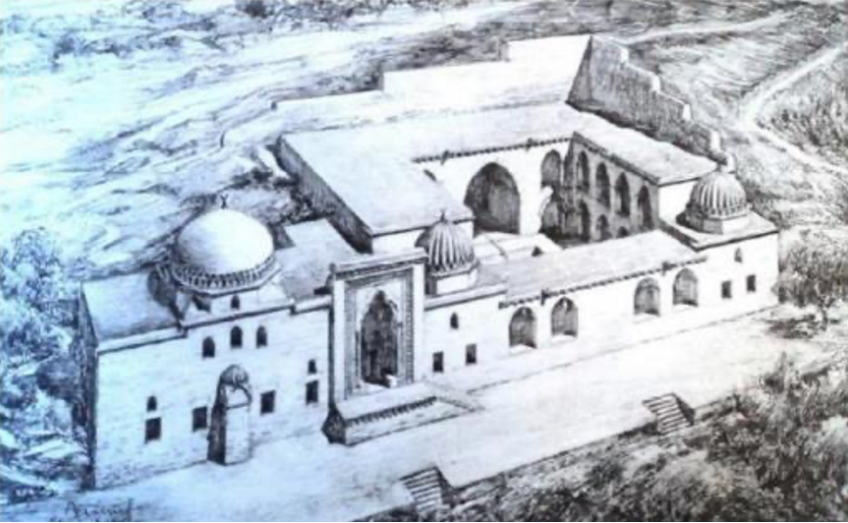
Ön/güney Cephe

Medresenin ön/güney cephesi en iyi algılanan, en geniş yüzeye sahip ve anıtsal bölümdür.

Fotoğraf 2: Kasımiye Medresesi Güney Cephe Genel Görünüşü
Kaynak: Kılıç, 2020

Doğudan- batıya doğru eğimli olan güney cephe plan tanıtımında izlenen yönleme göre taç kapı, taç kapının batı ve taç kapının doğu bölümü olmak üzere anlatılacaktır (Fotoğraf 2).

Çizim 7: Kasımiye Medresesi Genel Görünüşü
Kaynak: Gabriel, 1940, s. 35

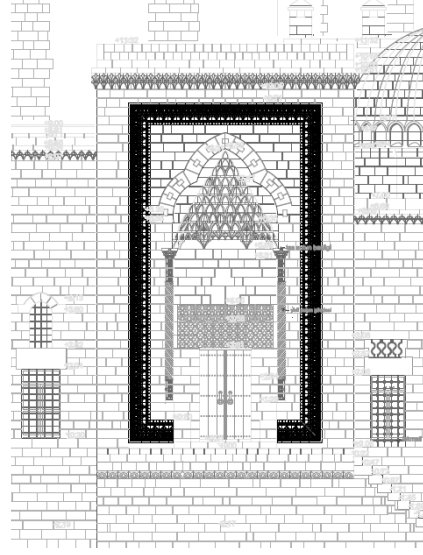
Güney cephede eksenin batısına kaymış olan dışa taşkın, zemin seviyesinden 202 cm yüksekte yer alan on bir sıra mukarnas kavsaralı taş kapıya bugün önünde, doğusundaki dokuz basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır (Çizim 7).

Taş kapı cepheden 70 cm dışa taşkın ve 10,32 m yüksekliğinde, 7.24 m genişliğindedir. Dıştan düz, dışbükey silme, düz, içbükey/mukarnas ve içbükey olan beş şeritle kuşatılmıştır. Ayrıca iki mukarnas dizisi ve düz bordürden oluşan tepelik yer alır. Taş kapıda mukarnaslı kavsarayı çevreleyen kuşatma kemeri nişi sınırlayan kübik kaideli ve üç sıra mukarnas başlıklı silindirik gövdeli sütüncelere oturmaktadır. Dikdörtgen biçimli kapı 148x257 cm boyutlardadır (Fotoğraf 3-4) (Çizim 8). Taş kapı nişinin doğu ve batısında zeminden 92 cm yükseklikte, 48 cm genişliğinde ön yüzü kademeli dörtgen kesitli silmelerle vurgulanan sekiler yer alır.

Fotoğraf 3: Kasımiye Medresesi Anıtsal Taş Kapısı

Kaynak: Kılıç, 2020

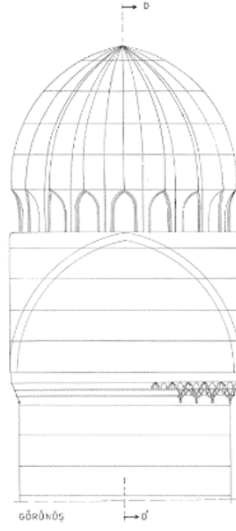
Fotoğraf 4: Kasımiye Medresesi Anıtsal Taç kapısı

Kaynak: Kılıç, 2020

Çizim 8: Kasımiye Medresesi Anıtsal Taç Kapı Çizimi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Güney cephenin batısı planda sözü edilen mescidin (Hanefi) ön cephesini oluşturmaktadır. Bu bölüm yaklaşık eksende dikdörtgen bir payanda ile üç sıralı piramidal pencere düzenlemesi yansıtmaktadır. Üstelik cephenin yaklaşık orta bölümüne kadar yükselen payanda içteki mescidin mihrabını da vurgulamaktadır. Üst seviyede kademeli iki sıra mukarnaslı silmeyle sınırlanan payanda, sivri kemerlerle biçimlenen pandantif geçişli dilimli yarım kubbe ile örtülerek, kubbe dilimleri adeta mukarnaslı kasnak izlenimi sunmaktadır (Fotoğraf 5) (Çizim 9).

Fotoğraf 5: Kasımiye Medresesi Güney Cephede Yer Alan Payanda
Çizim 9: Kasımiye Medresesi Güney Cephede Yer Alan Payandanın Çizimi
Kaynak: VGMA

Güney cephenin batısında, alt seviyede bulunan eksene ve payandaya simetrik iki pencere dikdörtgen biçimindedir. Alt seviyedeki batı ve doğu pencerelerin üzerinde daha küçük boyutlu olan sivri kemerli birer pencere vardır. Eksendeki payandanın üzerinde üst seviyede/üçüncü sıra piramidal dizimli sivri kemerli üç pencere bulunur (Fotoğraf 6).

Güney cephenin batı bölümü saçak seviyesinde orta bölümü daha yüksek olacak şekilde kademelidir. Saçak özgününde içteki iki sıra mukarnaslı, dıştaki düz olan iki silmeyle sonlanmaktadır (Fotoğraf 6).

Mescidin kubbesi ve tromp geçişleri dışı, cepheyi yansıtmaktadır. Yarım küre kesitli kubbe iki sıra mukarnaslı şeridi ile sınırlanan sekizgen kasağa oturmaktadır. Kasağın yüzeylerinde eksende sivri kemerli pencereler bulunur (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: Kasımiye Medresesi Hanefi Mescidi Kubbesi

Medresenin en hareketli/devinimli tasarlanan güney cephenin doğu kısmı, batı köşesinde türbe, orta bölümde yazlık mescit, doğu köşesinde mescit (Şafiiler) bölümlerinin cephesini oluşturmaktadır. Doğu bölümün köşelerini taçlandıran, orta bölümden yüksek tutulmasıyla vurgulanan, aynı kurgulanan türbe ve mescidin cephelerinde alt seviyede büyük boyutlu eksene simetrik birer lentolu ve söveli (iki), üst seviyede yaklaşık eksende küçük ölçekli bir dikdörtgen pencere dikkati çeker. Orta bölümde cephe boyunca yükselen eksene simetrik ikişerden dört sivri kemerli pencere vardır. Pencereilerin büyük tutulması ile dıştan medresenin avlu, içten dışarının algılamasını sağlamaktadır. Batıda olduğu gibi bu bölüm içte iki sıra mukarnaslı, dışta düz kademeli iki saçak silmesiyle sonlanarak, türbe ve mescidin dilimli kubbe ve sekizgen kasnakları cepheye yansımaktadır. Ayrıca cephenin orta bölümünde eşit aralıkla dizilen üç çörtlen görülür (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7: Kasımiye Medresesi'nin Güney Cephesinin Doğu Kısmı

Kaynak: Kılıç, 2020

Kasımiye Medresesi güney cephesinde eksenin batısında ve avluda yer alan üç mescit (Hanefi, Şafii ve yazlık) ve türbenin sınırları çizilmiş gibi dışa yansıtılması, bir başka deyişle dıştan okunması önem taşımaktadır. Kuşkusuz ki medreseyle bağlantılı farklı işlevli bu yapılar ön cepheden algılanarak, kullanıcı ya da izleyicinin görüş açısına dâhil edilmiştir (Fotoğraf 7).

Batı Cephe

Büyük ölçüde arazinin eğimi içinde kalan batı cephenin güneyinde kalan bir bölüm ile mescidin batı cephesi oluşturan sınırlı bir alan algılanmaktadır. Mescidin batı cephesinde yaklaşık eksende dikdörtgen bir pencere mevcuttur. Batı cephe, içte iki sıra mukarnaslı, dışta düz kademeli iki saçak silmesiyle sonlanmıştır. Ayrıca cephenin orta bölümünde eşit aralıkla dizilen iki çörtlen görülür. Batı duvarı ekseninde, üst seviyede Hanefi mescidinin kuzey duvarı bitişiğindeki koridoru aydınlatan dikdörtgen planlı bir pencere vardır (Fotoğraf 8)

Fotoğraf 8: Kasımiye Medresesi, Batı Cephe Görünüşü

Doğu Cephe

Kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazide konumlanan medresenin doğu cephesi oldukça yalın/sadedir. Yapının ikinci kat odalarının dizilimi ile bağlantılı olarak doğu cephe kuzeyden güneye doğru dört kademeli olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 9)

Fotoğraf 9: Kasimiye Medresesi, Doğu Cephe Görünüşü

Kaynak: Kılıç, 2020

İç Tanıtım

Kasimiye Medresesi çok sayıda birim içerdiği için plan tanıtımında izlenen yöntemle göre iç tanıtımı yapılacaktır. L planlı koridor, batıdaki mescit, avlu, batı, kuzey, doğudaki eyvanlar ve öğrenci odaları, güneydeki türbe ve mescitler ile üst kat mekanları sıralaması izlenecektir.

Güney cephedeki taç kapı, mekansal dizilimde batı ve doğu bölümünü birbirine bağlayan L biçimli koridora açılmaktadır.³ L biçimli koridorun kuzey duvarı ekseninde günümüzde kapalı olan bir mekan yer almaktadır. Söz konusu mekana açılan kapı, dıştan dikdörtgen bir formda olup 148 x 257 cm boyutlarındadır. Mekanın kuzeyindeki lentolu ve söveli 95 x 175 cm ölçülerindeki dikdörtgen kapının lentosunun yüzeyi bezemelidir. Kapının üzerinde eksende sivri kemerli bir pencere görülür (Fotoğraf 10).

3 Anıtsal Taç kapıdan geçilen L koridor; kuzey güney yönünde 291x570, Hanefi mescidine doğru 286 x 515 ölçülerindedir.

Fotoğraf 10: Kasımiye Medrese, L Biçimli Koridor

Bu koridorun doğusundaki medrese eyvanı-avlusuna açılan taç kapı sekiz sıra mukarnas kavsaralıdır. Kavsarayı kuşatan sivri kemer iki yandaki kum saati kaideli, bezemeli silindirik gövdeli, mukarnas dolgulu kübik başlıklı sütuncelere oturmaktadır. Taç kapı nişinin doğu ve batısında zeminden 92 cm yükseklikte, 48 cm genişliğinde ön yüzü kademeli dörtgen kesitli silmelerle vurgulanan sekiler yer alır. Yüzeyleri bezemeli olan lentolu ve söveli dikdörtgen kapı 105 x 216 cm. ölçülerindedir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Kasımiye Medresesi, Medrese Eyvanı-Avlusuna Açılan Taç Kapı

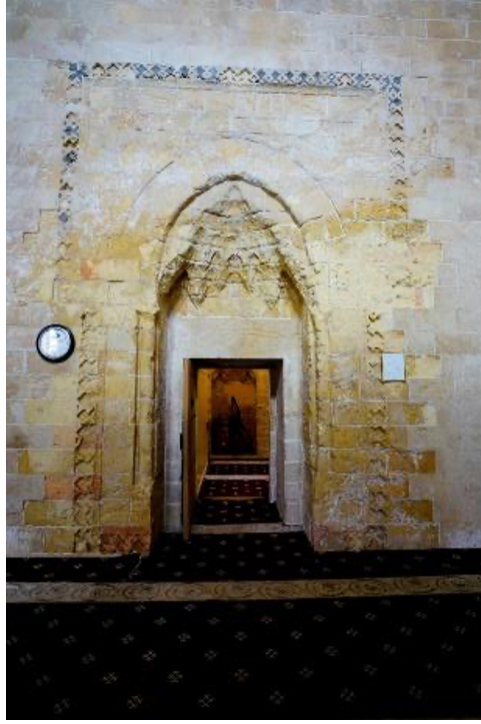
Yukarıda tanımlanan iki kapının açıldığı L planlı koridorun kuzeydoğu köşesinin üzeri kuzey duvardaki dilimli aynalı kemere oturan daire aynalı çarkıfelek motifi bezeli yıldız tonozla örtülmüştür (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12: Kasımiye Medresesi, Çarkıfelek Motifi Bezeli Yıldız Tonoz

Hanefi Mescidi

L planlı koridorun güney duvarının batısındaki mescide 122 x 203 ölçülerindeki lentolu ve söveli kapıdan girilmektedir. Mescide açılan taç kapı sekiz sıra mukarnas kavsaralıdır.⁴ Kavsarayı kübik kaideli silindirik gövdeli konik kesitli sütüncelere oturan sivri kemer kuşatmaktadır. Taç kapı dıştan düz ve bezemeli içe pahlı olan üç bordürle kuşatılmıştır. Ortadaki bordür sütünce başlığı seviyesinde dışa kademe yaparak kavsarayı üç yönden çevrelemektedir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13: Kasımiye Medresesi, Hanefi Mescidi Taç Kapısı

Kaynak: Kılıç, 2020

Dikdörtgen planlı caminin güney duvarında yarım daire nişli ve yarım daire kavsaralı mihrap nişi bulunmaktadır. Dıştan birinci ve ikinci bordür yaklaşık sütünce başlığı seviyesinde dışa doğru kademelenerek kavsarayı üç yönden kuşatmaktadır. Mihrap nişi dıştan kademeli sivri kemerle kuşatılmıştır. Mihrap nişini kare kaideli silindirik gövdeli sütüncelere oturan sivri kemer kuşatmaktadır. Mihrap nişinin sivri kemeri mukarnas başlıklı sütüncelere oturulmuştur (Fotoğraf 14).

4 L planlı koridorun Hanifiler Mescidine açılan birimin ölçüleri: 286x515 cm'dir.

Fotoğraf 14: Kasımiye Medresesi, Hanefi Mescidi Mihrabı

Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı mescidin üç bölümden oluşan orta bölümü kare planlı, büyük boyutlu ve geniş, doğu ve batısındaki birimler kare planlı ve küçük boyutludur. Birimlerden orta bölüm tromplarla geçilen kubbe, yanlardaki mekanlar ise sivri tonozla örtülmüştür. Kubbeye geçişi sağlayan tromplar mukarnaslar ile bezenmiştir. Kubbe kasnağında simetrik ikişer pencere yer almaktadır. Mescidin güney duvarı ekseninde yarım daire nişli mihrap ile eksene simetrik ikişerden/dört, batı duvarı ekseninde bir pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15: Kasımiye Medresesi Hanefi Mescidi Kubbesi

Medrese Giriş Eyvanı ve Batı Revakları

Anıtsal taç kapıdan geçilen L koridorun kuzeydoğusunda medrese eyvanına geçişi sağlayan kapı yer almaktadır. Medrese eyvanına açılan kapı, dikdörtgen planlı olup lentoludur. Dikdörtgen planlı giriş kapısını üç yönden geometrik motifli süsleme çevrelemektedir. Sivri kemerli kavsara kuşatma kemerini taşıyan köşe sütünceleri, alt kısımlarda bir vazodan çıkar-casına yukarıya doğru farklı profiller ile işlenerek kapıya hareketlilik kazandırmıştır. Derin bir niş şeklinde olan giriş sivri kemerli mukarnas kavsaralıdır. Nişin sağ ve solunda 48x92 cm ölçülerinde sekiler yer almaktadır (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 16: Medrese Giriş Eyvanı Girişi
Kaynak: Kılıç, 2020

Fotoğraf 17: Kasımiye Medresesi Batı Bölümü Revakları
Kaynak: Kılıç, 2020

Dikdörtgen formlu giriş kapısından bir kat boyunca yükselen giriş eyvanından medresenin avlusuna geçiş sağlanmaktadır. Giriş eyvanı kuzey-güney doğrultudaki batı revaklarına açılmaktadır. Avlunun batı kanadında üçer kare, kuzey köşelerde L biçimli birer payelere atılan sivri kemerlerle biçimlenen, sivri tonozlarla örtülü revaklarla teşkilatlandırılmıştır. Revaklar beşik tonozla örtülüdür. İki kat boyunca yükselen batı kanadındaki revakların arkasında öğrenci hücreleri sıralanmaktadır. Öğrenci odalarına geçiş dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır. Hücreleri dikdörtgen planlı pencereler aydınlatmaktadır. Doğu kanadını oluşturan revakların saçak altında tek sıra mukarnas bezemeli konsol dizisi yer alır (Fotoğraf 17-18).

Fotoğraf 18: Kasımiye Medresesi, Batı Revakları

Kaynak: Kılıç, 2020

Türbe

Avlunun güneybatı köşesinde konumlanan 474 x 710 cm ölçülerindeki türbeye kuzeydoğu köşesinde yer alan 91 x 209 cm. ölçülerindeki dikdörtgen kapıdan geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 19).

Fotoğraf 19: Kasımiye Medresesi, Türbeye Açılan Dikdörtgen Kapı

Mekan doğu ve batıya serbest, sivri kemerlerle yanlara doğru genişletilmiştir. Türbenin güney duvarının merkezinde yarım kubbe kavsaralı mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap nişi kemerini iki sütünce taşımaktadır. Mihrap nişinin doğu ve batısında dikdörtgen planlı iki pencere dizisi bulunmaktadır. Mihrap nişi ile askı sivri kemer arasında içerden yuvarlak kemer kurgulu bir kör pencere yer almaktadır. Türbe mekanının güney duvarındaki pencere düzenlemesinin doğu bölümündekinin sol duvarında mukarnas kavsaralı dikdörtgen bir niş bulunmaktadır (Fotoğraf 20).

Fotoğraf 20: Tübe Mekanının Güney Kanadı

Tübe mekanını örten kubbeye geçiş trompları ile sağlanmıştır. Sivri kemerli tromplar üç sıra mukarnas dolguludur. Kubbe sivri kemerlere oturtulmuştur. İçten mukarnas dolgu ile geçişli kubbe, dışarıdan dilimli kubbe ile örtülüdür. Tübe mekanında iki sanduka yer almaktadır. Bu sandukalardan 69 x 182 cm boyutlarındakinin Sultan Kasım'a, 66 x 162 cm. boyutlarındakinin ise kız kardeşi Esmâ Hatun'a ait olduğu rivayetler arasındadır (Fotoğraf 21-22)

Fotoğraf 21: Kasımiye Medresesi, Türbe Mekanı Örtün Kubbe

Fotoğraf 22: Kasımiye Medresesi, Türbe Mekanı Örtün Kubbe

Güney Eyvanı

Medrese avlusunun güney kanadı, dört kare payeye atılan sivri kemerlerle biçimlemiş tonozlarla örtülü revaklarla kuşatılmıştır. Söz konusu revaklardan yanlarda iki birim çapraz tonozla ortadaki üç birim yıldız tonozla örtülüdür (Fotoğraf 23). Güney kanadın merkezinde yıldız tonozla örtülü birimin güney cephe duvarında yazlık mescit yer almaktadır. Yazlık mescit, renkli taş işliği ile bezenmiş, dört sıra mukarnas kavsaralıdır. Kavsarayı kübik kaideli silindirik gövdeli konik kesitli sütuncelerin oturan sivri kemer kuşatmaktadır. Mihrap nişi dıştan düz içe pahlı üç bordür ile kuşatılmıştır. Mihrabın doğu ve batısında birer pencere yer almaktadır. Revakların doğu kanadında Şafiler Mescidi, batı kanadında ise türbe mekanı yer almaktadır (Fotoğraf 24).

Fotoğraf 23: Kasımiye Medresesi, Medrese Avlusu Güney Kanadı

Fotoğraf 24: Kasımiye Medresesi, Medrese güney Revakları ve Yazlık Mihrap

Kaynak: Kılıç, 2020

Şafii Mescidi

Avlunun güneydoğu köşesinde konumlanan mescide, kuzeybatı köşesinde yer alan 91x209 ölçülerindeki dikdörtgen kapıdan geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 25: Şafii Mescidi Kapısı

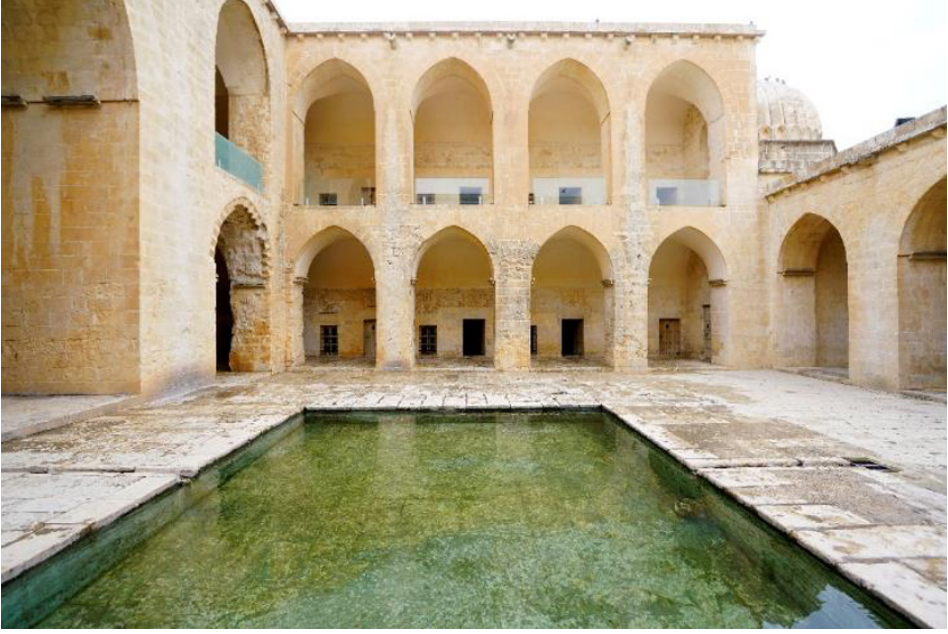
Mekan doğu ve batıya serbest, sivri kemerlerle yanlara doğru genişletilmiştir. Türbenin güney duvarının merkezinde yarım kubbe kavsaralı mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap nişi kemerini iki sütünce taşımaktadır. Mihrap nişinin doğu ve batısında dikdörtgen planlı iki pencere dizisi bulunmaktadır. Mihrap nişi ile askı sivri kemer arasında içerden yuvarlak kemer kurgulu bir kör pencere yer almaktadır. Mescit mekanının güney duvarındaki pencere düzenlemesinin doğu ve batı bölümünde mukarnas kavsaralı dikdörtgen birer niş bulunmaktadır (Fotoğraf 26).

Fotoğraf 26: Şafii Mescidi Güney Bölümü

Doğu Revak ve Öğrenci Odaları

Avlunun doğu kanadında eksenden güneye kaymış bir eyvan ile eyvanın güneyinde bir, kuzeyinde üç dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü öğrenci odaları vardır. Doğu bölümdeki revaklar ve öğrenci odaları batı bölümdeki revak kurgusu ile aynı özellikleri sergilemektedir. Medrese avlusunu dört yönden çevreleyen revak dizisi ile şekillenmiştir. Revakların kuzey köşesinde üst kata geçişi sağlayan merdivenler yer almaktadır. Doğu revağının güney köşesinde Şafiler Mescidi yer almaktadır (Fotoğraf 27).

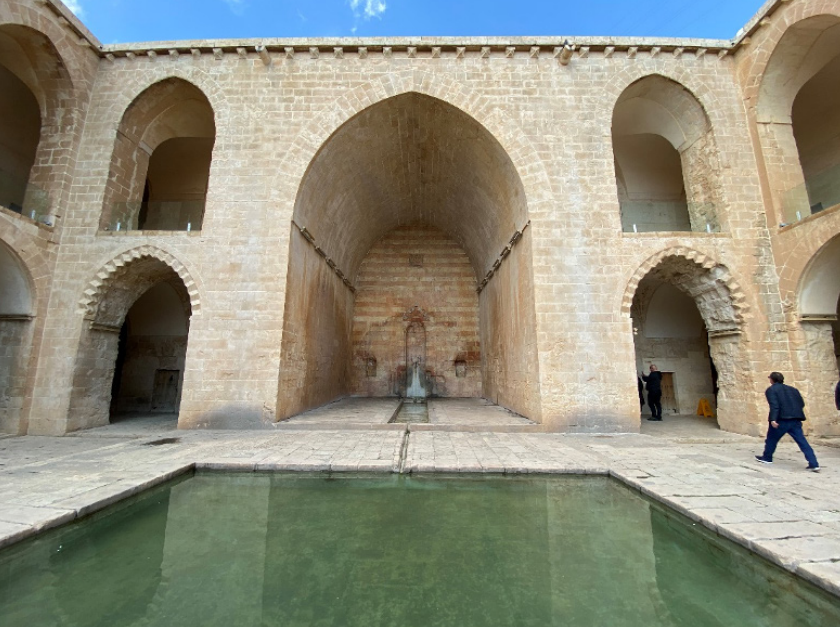

Fotoğraf 27: Kasımiye Medresesi, Medrese Doğu Kanadı Revakları

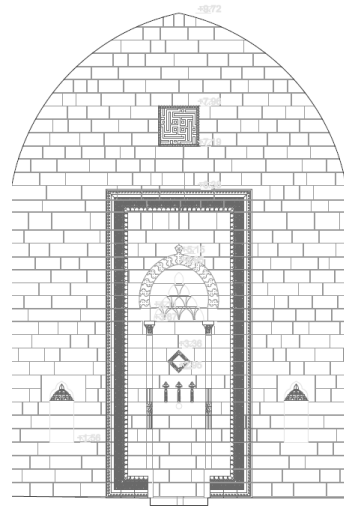
Kaynak: Kılıç, 2020

Kuzey Eyvan

Medrese avlusunun kuzey kanadında iki kat boyunca yükselen ve içerisinde çeşmesi bulunan eyvan yer almaktadır. Sivri kemerli ana eyvan beşik tonoz örtülüdür. Sivri kemer ile saçak kısmı arasında çörtenler ve dış firizleri yer almaktadır. Eyvan çeşmesi, suyunu kanallar vasıtasıyla avlunun ortasındaki büyük havuza ulaştırmaktadır. Çeşme nişi dört sıra mukarnas kavsaralıdır. Kavsarayı silindirik gövdeli konik kesit sütüncelere oturan sivri kemer kuşatmaktadır. Çeşme nişi dıştan içe doğru bordürler ile kuşatılmıştır. Çeşmenin sağ ve solunda dikdörtgen formlu mukarnas kavsaralı iki niş bulunmaktadır. Çeşme nişinin üst kısmında kakmaları deforme olmuş bir kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 28-29) (Çizim 10). Eyvanın doğu ve batısında aynı ölçülere sahip beşik tonoz örtülü iki revak dizisi yer almaktadır. Zemin kattaki revakların sivri kemer yüzeyleri zikzak şeklinde tasarlanmış olup bezemeli yıldız tonoz ile örtülmüştür. Üst kattaki revaklar alttakilerin aksine sade tutulmuş sivri kemerli ve yıldız tonoz ile örtülmüştür. Revakların arkasında birer hücre yer almaktadır. Hücrelere geçiş dikdörtgen bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28: Kasımiye Medresesi Kuzey Kanadı Ana Eyvan

Fotoğraf 29: Kasımiye Medresesi Kuzey Kanadı Ana Eyvan Çeşme Nişi

Çizim 10: Kasımiye Medresesi Kuzey Kanadı Ana Eyvan Çeşme Nişi

Kaynak: VGMA

Malzeme ve Teknik

Taş malzeme, Anadolu Türk mimarisinde hem yapısal hem de bezeme amaçlı kullanılmıştır. Bu çerçevede Anadolu topraklarında yöresel farklılardan ötürü çeşitli taş türleri tercih edilmiştir. Bezemede ise malzemeye bağlı olarak farklı tekniklerin kullanıldığı görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu topraklarında inşa edilen mimari anıtlarda, renkli taşın süslemede uygulanmasında mermer, kalker ve bazalt malzeme kullanılmıştır. Renkli taş mimariye kakma, mozaik ve almaşık tekniklerinde uygulanmıştır. Taş işçiliğinde kullanılan söz konusu teknikler, mimari anıtın görselliğine ve estetiğine katkı sağlamaktadır.

Mardin geleneksel mimarisinde yapıların iç ve dış mekanların süsleme düzeninde taş işçiliği önemli bir yer tutmaktadır. Yapılarda kalker taşına hareketlilik katmak amacıyla iki renkli taş bezemenin kullanıldığı görülür. İki renkli taş bezeme dizisinde kahverengi, siyah ve açık mavi mermer malzemenin de yer yer kullanıldığı dikkat çekmektedir (Yeşilbaş, 2020, s. 263). Söz gelimi, Kasımiye Medresesi'nin anıtsal taç kapısında, Hanefi Mescidi giriş kapısının iç bölümünde ve mihrabında, çeşme nişinde ve güney eyvandaki mihrabında renkli taşın kakma tekniğiyle uygulandığı görülmektedir.

Araştırmaya konu olan Mardin Kasımiye Medresesi'nde taş malzeme, düzgün kesme ve kaba yonu olarak kullanılmıştır. Sözen, yapıda yer yer tuğla malzemenin kullanıldığını da belirtmektedir (Gabriel, 1940, s. 48.; Sözen, 1971, s. 202; Artuk, 1971, s. 72; Alper, 2005, s. 252). Medrese ve diğer yapı gruplarında yörenin genel bir özelliğini yansıtan açık renkli sarımsı kalker taş malzeme kullanılmıştır. Kalker taşı kolay işlenebilen ve ocaktan çıktıktan bir müddet sonra sertleşen özellikteki bir malzemedir. Kalker taşı Mardin mimarisinde her dönem sıkça kullanılan ve günümüzde de hâlâ kullanım alanı bulan bir taştır (Altun, 1971, s. 14; Atalan, 2007, s. 308; Barışta, 2007, s. 247; Semerci, 2008, s. 58). Yapıda kullanılan taş konstrüksiyonu bölgenin geleneksel üslubuna bağlanmaktadır.

Medresenin batıya bakan cephe duvarında (Hanefi mescidi duvarı cephesi) düzgün kesme taş ile örülmüş, kuzeye bakan cephesi ise kaba yonu taş dizisiyle devam etmektedir. Medresenin güney/ön cephesi düzgün kesme taş ile örülmüştür. Yapının doğuya bakan cephesi tamamıyla kaba yonu taş ile inşa edilmiştir. Medresenin kuzey duvarı (istinat duvarı) düzgün kesme taşla dik hatlı yapılan kaba yonu taş ile örülmüştür. Yapının iç mekan duvarlarında tamamen kesme taş kullanılmıştır (Çağlayan, 2017, s. 222) (Fotoğraf 30).

Fotoğraf 30: Mardin Kasımiye Medresesi Güney Cephe ve Doğu Cephe Duvarı

Kaynak: Kılıç, 2020

Sonuç

Bir toplumun eğitim tarihi denince hiç şüphesiz akla eğitim ve öğretim için yapılan bütün faaliyetler gelmektedir. Anadolu coğrafyasında hemen hemen her tarihte farklı devletler tarafından vücuda getirilen medreseler, dönemin Anadolu kentlerinin ulaşılmış olduğu gelişmişlik ve kültür düzeyi hakkında fikir vermektedir.

Artuklu ve Akkoyunlu devletlerinin hüküm sürdüğü kültür çevrelerinde inşa edilen eğitim yapılarının varlığı dikkat çekmektedir. Tarihsel süreç boyunca Mardin'de eğitim ve eğitim kuruluşları incelendiğinde, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen eğitim kurumlarının kent dokusuna Türk-İslam sentezi özelliği kimliği kazandırdığı görülmektedir. Türkmen boyları, Mardin gibi bölgeleri yaylak ve kışlak olarak tutmuş, daha sonraki dönemlerde Mardin'i eğitim ve kültür merkezi haline dönüştürmüşlerdir. Artuklu, Akkoyunlu egemenlik bölgesi içinde medrese inşasına önem verildiği dikkat çekmektedir.

Genel hatları ile medrese plan özellikleri ve mimari kurgusu, Artuklu Devri medresesi olan Mardin Sultan İsa Medresesi'nin mimari ve plan özellikleri ile benzer kriterlere sahiptir. Mardin Sultan İsa Medresesi, üzerindeki kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla yapım tarihi ve banisi belli bir Artuklu Devri yapısıdır. Akkoyunlular tarafından tamamlandığı düşünülen Mardin Kasımiye Medresesi üzerinde ise herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Nitekim araştırmacılar tarafından iki medrese arasında mimari ve bezeme özellikleri açısından benzer özelliklerin tercih edildiği zikredilmektedir.

Mardin Kasımiye Medresesi'nin; selsebilli ana eyvanı, yazlık mescidi, dilimli kubbeleri, mescidin belirli ve ayrı bir kütle olarak konumlanması, revaklı avlu kurgusu, türbesi, malzeme-teknik özellikleri, bezeme kurgusu özellikleri bakımından Mardin Zinciriye Medresesi ile benzer özellikler sergilediği görülmektedir. Nitekim, benzer özelliklere sahip olmalarına rağmen plan kurgusu açısından Mardin Sultan İsa Medresesi'nin plan kurgusundan farklı bir özelliğe sahip olduğu da dikkat çekmektedir. Çoklu kültürel ortamın bir ürünü olan Kasımiye Medresesi, taşıdığı bu özellikleri ile bir geçiş yapısı olarak değerlendirilmektedir.

Mardin Sultan Kasım (Kasımiye) Medresesi anıtsallığı ile özel bir kurgu sergilemektedir. Yapının kent merkezinin uzağında/şehrin güneybatısında konumlanması kendi döneminde bir eğitim kampüsü niteliğinde kurgulandığı fikrini akla getirmektedir. Medrese, iki katlı kurgu, içerdiği mekansal düzenleme, enlemesine kurgu ve yer seçimi açısından kendi döneminin özelliklerini en iyi yansıtan önemli unsurlar içermektedir. Avlu öncelikli yapıların Artuklu kültür kanalıyla Anadolu coğrafyasında görülmesi, iki katlı kurgunun kültürel etki-leşim sonucu mimariye yansıdığını göstermektedir.

Günümüzde Kasımiye Medresesi avlusunun doğu ve batısında dıştan dilimli kubbe ile örülen simetrik iki birimden batı bölümündeki türbe, doğudaki ise mescit olarak kurgulan-

miştir. Muhtemelen söz konusu iki mekan birlikte tasarlanmış sonradan doğu bölümdeki mescit, batı bölümdeki ise türbe olarak hizmet vermiştir. Mimari ve tasarımları dikkate alındığında yapı topluluğunda karşımıza mihrap kurgusu ile tasarlanan dört mescidin varlığından bahsedebiliriz.

Bir eğitim yapısı/eğitim kampüsü olan Kasımiye Medresesi'nin, medrese merkezli bir yapı topluluğu olarak tasarlandığı görülmektedir. Bu çerçevede Kasımiye Medresesi yapı topluluğu açısından aslında bölgedeki medreselerden bir dizi farklılık teşkil etmektedir. Yapı topluluğu açısından Eyyubi ve Memlûk devri medreseleri ile benzer özellikler sergilediği görülmektedir.

Kaynakça

- Altun, A. (1971). *Mardin'de Türk devri mimarisi*. Gün Matbaası.
- Alper, B. (2005). Mercek Altında Bir Yapı: Sultan Kasım Medresesi, *Taşın Belleği Mardin*, Yapı Kredi Yayınları.
- Artuk, İ. (1971). Diyarbakır ve Mardin'in önemli yapıları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (2), 65-74.
- Atalan, Ö. (2007). Artuklu anıtsal mimarisinin korunması üzerine model yaklaşımı Kasımiye Medresesi örneği. İ. Özçoşar, (Ed.) *I. Uluslararası Artuklular Sempozyumu 25-26-27 Ekim 2007 Mardin: Bildirileri*, c.2,(s.305-314), Mardin Valiliği Yayınları.
- Barışta, Ö. (2007). Mardin Kasımiye ve Zinciriye medreselerinin taş süslemelerinde gözlenen benzerlikler, İ. Özçoşar (Ed.), *Artuklular*, c.2 (s.231-252). Mardin Valiliği Kültür Yayınları.
- Bektaşoğlu, M. (2008). *Anadolu'da Türk İslam sanatı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bozkurt, N. (2003). Medrese, *İslam Ansiklopedisi* (c.28, s.323-327). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu öncesi Türklerde şehir ve mimarlık*, İş Bankası Yayınları.
- Çağlayan, M. (2017). *Mardin ortaçağ anıtları ve yapı tekniği*, Hiperlink Yayınları.
- Çağlayan, M. (2019). Bir mimari karşılaştırma: Mardin Zinciriye ve Kasımiye medreseleri, D. Karacoşkun, O. Köse (Ed.). *İlk çağlardan modern döneme tarihten izler II*, Berikan Yayınevi.
- Gabriel, A.(2014). *Şarkı Türkiye'de arkeolojik geziler*, İ. Çetin (Çev.). Dipnot Kitapları.
- Göyünç,N.(1991). *XVI. yüzyılda mardin sancağı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hasol, D. (2017). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*, Yem Yayınları.
- Kuran, A.(1969). *Anadolu medreseleri*, (c.1). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Makdisi, G. (2018). *Ortaçağ'da yüksek öğretim: İslam dünyası Hristiyan batı*, Çavuşoğlu, A.H. (Çev.). Klasik Yayınları.
- Ödekan, A. (1997). Medrese. *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi* (c.2, s. 1118-1190). Yem Yayınları.
- Sayılı, A. (2011). *Orta Çağ İslam dünyasında yüksek öğretim medrese*, R. Duran (Çev.). Öncü Kitap Yayınevi.
- Semerci, F. (2008), *Mardin kireçtaşının yapı taşı olarak araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sözen, M. (1970). *Anadolu medreseleri Selçuklu ve beylikler devri I*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Sözen, M. (1972). *Anadolu medreseleri Selçuklu ve beylikler devri II*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Sözen, M. (1981). *Anadolu'da Akkoyunlu mimarisi*, Yenilik Basımevi.
- Sözen M., Tanyeli, U. (2011). *Sanat sözlüğü*, Remzi Kitabevi.
- Şaman Doğan, N. (2013). Ortaçağ'da Anadolu'nun eğitim mekanları: Selçuklu medreseleri- darüşşifalarından örnekler, *Haçettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 429-443.